

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Th. Balslev:
Vilhelm Hansen.

TH. BALSLEV
VILHELM HANSEN

FYNS TIDENDES BOGTRYKKERI · ODENSE

Parti fra Aasum. Malet af Hans Agersnap.

II 1874 sad jeg en dejlig Septembereftermiddag nogle Timer paa Kirkegaarden i ^{Tinglev}Tønder sammen med Knudsen, Trøjborg; vi maatte vente længe paa at komme med Toget hjem til Tønder og vidste ikke bedre end at gaa op paa Kirkegaarden, hvor vi sad paa en Brandstige. Vi kom fra det store Vennemøde i Odense, der i mange Maader betegnede et Vendepunkt i Udviklingen i vort Folk, og var stærkt optagne af, hvad vi havde hørt og set. Bl. a. var Bjørnsons Vølvesang blevet sunget ved Mødet; vel kendte jeg den jo tidligere, men noget i den faldt den Gang særlig ved mig, Linjen »Nordfolkets Udsigt i tusinde Aar skal de rante.« Muligvis har jeg lagt noget ind i det, som Bjørnson ikke har tænkt paa, men jeg husker, at jeg den Dag i Tinglev overfor Knudsen gjorde gældende, at en Virkeliggørelse af Grundtvigs Syn paa et kristeligt og folkeligt Menneskeliv nødvendigvis vilde tage meget lang Tid og kræve flere Slægters Arbejde, Kampe, Nederlag og Sejre, saa det med Rette hedder, at Synerne vil rante Horisonten o: de vil kun meget langsomt stige op over den; efter et Aartusinde vil meget i dem endnu være Fremtidssyner. Den Opfattelse har jeg aldrig kunnet slippe, og det har derfor mangan Gang faldet mig drøjt nok at høre, hvordan skikkelige Folk bildte sig ind, at vi enten stod midt i Herligheden eller dog kunde vente den med det allerførste; til Tider har jeg kunnet smile ad den Troskyldighed, men af og til har det kun været med nogen Bitterhed, jeg har kunnet se paa, at man »legede Guldalder« i Danmark; det har gjort mig mere kritisk overfor mangt og meget, end glædeligt var for mig selv og andre. At der nu lides et vældigt Nederlag, kommer mig da ikke helt overraskende, og jeg kan dog bevare Haabet om, at der kan gro Fremtid ud af det, selv om vi ikke kommer til at

opleve noget af det bedste. — — Det faldt jo i sin Tid Mennesker svært at forstaa, at Vejen til Frelse skulde gaa gennem Døden; rent naturligt tænkte de sig, at Livet skulde vokse jævnt fremad og opad, og dets Herlighed mere og mere brede sig ud over Tilværelsen som et voksende Dagslys. De maatte gøre den Erfaring, at Lyset skulde slukkes i Mørket for at kunne tændes paany, og derefter drømte de endda om, at fra nu af skulde Herligheden være ustandseligt voksende. — — Først med voksende Erfaring lærte de at forstaa, at Vejen til Livet gaar gennem Trængsler.

Naar det hedder hos Kingo, at »Kvide skal vinde sin Tot ud af Tén«, saa vil han dermed sige, at den »naturlige Orden« paa en vis Maade bliver ved at gaa sin Gang, saa Synd fører til Død, men at »Himlen dog kører altingest herom«, saaledes at der kommer det modsatte ud til sidst. Kviden spinder stadig paa sin Ten, men tvinges efter Naadens Orden til at faa det modsatte ud af det, saa der vindes af Ten. Med Kingos Livssyn kan jævnføres, at Brorson ikke kan tænke sig noget større naet her paa Jorden end »at slippe saa vel herfra«. Og selv Grundtvig maatte dog ende sin Jubelsang om det oplukkede Borgeled med et Suk om at faa »Julesorgen slukket«; han kendte Forskellen mellem at se det lyse Land tone frem og det at være derinde.

Der maa resigneres med Hensyn til »Tider og Lejligheder«, og vor Forstaaelse maa stadig kontrolleres med Virkeligheden, men Sagen selv er, Gud ske Lov, sikker nok.«

(Af Brev fra Vilh. Hansen til
Kr. Lohmann, 28.—12. 1914.)

Det er blevet min Opgave at give en Skildring af den Mand, hvis Navn staar som Overskrift, og skønt jeg er klar over, hvor vanskelig den Opgave er, fordi hans Ejendommelighed ikke lader sig udtrykke f. Eks. ved at pege paa disse eller hine Omraader, hvor han har gjort en Indsats, men snarere bestaar i den levende Maade, hvorpaa hans Aand greb og arbejdede med alt det, han mødte, og den mærkelige Indflydelse, han ganske uvilkaarlig fik paa de Mennesker, der kom i Berøring med ham — saa vil jeg dog forsøge min Lykke, maaske i Grunden ogsaa fordi jeg dermed maa prøve at afbetale lidt af *min* Gæld. Jeg har indledet med nogle Ord af ham selv, et Brudstykke af et Brev til en god Ven, og jeg har valgt dette, fordi det synes mig karakteristisk for ham med en Livsforstaaelse, der søgte ned i det dybe og derfor tit maatte blive kritisk overfor naiv Optimisme, men som frem for alt var positiv, dybt forankret i Troen og derfor ogsaa trods den tilsyneladende Skepsis i Virkeligheden med et levende Haab. Der var dem, der kun naaede til at se Overfladen hos ham og vel kunde støde sig paa hans nøgterne Tale og skarpe Kritik af, hvad der syntes ham hult, men de, der kom dybere ned, fandt et Væld at øse af, et Væld, det ikke blot var dem en Lyst at møde i Øjeblikket, men som ogsaa kunde rinde frugtbarørende ind over deres eget aandelige Liv. Jeg kunde vist udtrykke hans Veners Tanker saaledes, at naar vi staar overfor et og andet Spørgsmaal, en Klaring af vort Syn paa gammelt og nyt i vor Kristendom og i Menneskelivet, da kan vi, ogsaa nu, da han er død, gribe os i at sige: kunde jeg blot faa talt med Provst Hansen om det! Eller ogsaa: hvorfor fik jeg ikke gjort det, mens Tid var! Og saa kan det dog ende i en dyb Taknemmelighed for, hvad vi modtog, og for den mærkelig stærke og klare Personlighed, vi har kendt.

II Aasum, en lille venlig Kirkeby en halv Mil Øst for Odense, blev Hans Vilhelm Hansen født den 4. Januar 1847. Det Sted blev ved at være hans Hjertes Hjem; man træffer vanskelig et Menneske med mere trofast Kærlighed til den Plet, hvorfra hans Verden gik ud. I et Brev saa sent som i 1917, hvor han taler om Aasum, hedder det pludselig: nu maa jeg holde op, ellers kommer jeg til at skribe af Længsel! Blandt Bønderne i Aasum havde han ogsaa nogle af sine allerbedste Venner hele sit Liv igennem. Hans Fader, Hans Hansen, var Murer, vel anset som Arbejder, ogsaa udenfor den nærmeste Egn; i sine sidste Aar gav han sig mest af med Reparationsarbejde. Moderen hed Frederikke Caroline Konst. De var begge Børn af Smaakaarsfolk i Nabosognet Fraugde, men havde først lært hinanden at kende i Aasum, hvor de en Tid tjente i samme Gaard. I Ægteskabet var der tre Børn, hvoraf Vilhelm var den ældste og tilsidst den eneste, en Broder døde som spæd, og en Søster blev kun 26 Aar gammel. Hans Hansen var en Mand af gode Evner og en bestemt Karakter, og han betød i al Stilfærdighed noget blandt sine Bysbørn. Da den »fynske Vækkelse« kom til Aasum gennem Johan Steffensen, der 1852 købte en Gaard i Byen, sluttede Hans Murer og Rikke sig til den; ogsaa Sønnen fik sin jævnlige Gang i Johan Steffensens Gaard og traf der bl. a. Kr. Kold, der imidlertid ikke øvede nogen særlig Tiltrækning paa ham. Da det aandelige Liv i Aasum kom ind under grundtvigsk Paavirkning, blev Samlingsstedet en Sangforening, der betød mere, end der umiddelbart ligger i Navnet; for og imod Sangforeningen blev et Skel baade i kristelig og i folkelig Henseende. En Tid holdt den sine Møder i Skolen, men da Trangen til eget Hus blev stærkere, tilbød Hans Murer, at Foreningen maatte bygge en Forsamlingssal op til hans Hus, og de to gamle var da til deres Død som Vært og Værtinde for Aasum Sangforening. Efter deres Død blev Sangforeningen Ejer af hele Huset.*)

*) Om Aasum Sangforening se Højskolebladet 1912 Nr. 11 ff.

Hans Hansen var ikke blot et alvorligt kristent Menneske, men ogsaa besjælet af levende dansk Folkefølelse; da den bitre Efterretning om Danevirkes Rømning naaede Aasum, udbød han: Og jeg havde tænkt mig, at alle vaabenføre Mænd skulde opbydes og sættes ind, førend der skulde blive Tale om saadant! Da Sønnen engang fortalte det, føjede han til: Ja, saadan talte en fynsk Husmand i 1864.*)

Vilh. Hansens Fødehjem i Aasum.

Det var vel nok Hans Murer, fra hvem Sønnen tog mest i Arv, men ogsaa Moderen var et ikke almindeligt Menneske; en, der kendte dem, sagde engang: Ja, Rikke stod nu noget i Skygge af Hans Murer; der er gjort hende Uret, hun var nu ikke tosset! — et Udtryk, der i en Fynbos Mund vil sige, at hun var et meget velbegavet Menneske. Og hun stod trofast ved Mandens Side. Hans Murer døde 1885, 69 Aar gammel, som Følge af nogle Kvæstelser, han havde paadraget sig ved Forsøget paa at standse et Par løbske Heste, og Rikke

*) Paa dette Tidspunkt laa Vilh. Hansen syg, og da Faderen efter Danevirkes Rømning besøgte ham, lagde Sønnen Mærke til, at det var en gammel Mand, der kom ind ad Døren. Saa dybt havde den Tildragelse ramt ham! Og naar Sønnen paa sine gamle Dage sagde: »Jeg har oplevet 1864«, saa fik man ret Indtrykket af, at det, som da ramte hans Fader, ogsaa kom til at præge ham for Livet.

døde kort Tid derefter. Vilhelm Hansen var dengang forlængst Præst i Nykøbing og havde Hjem og Familie, men det er betegnende for hans Forhold til Aasum, at det faldt tungt ved ham, at han nu kunde synes hjemløs i sin Fødeby. Men hans Forbindelse med Aasum blev lige fast og varig. I Nabogaarden, hos P. Nielsen og hans Slægt, havde han som et andet Hjem lige til sin Død.

Det viste sig hurtigt, at Vilhelm havde godt Nemme, hans Moder lærte ham at læse, og allerede i Femårsalderen kom han i Skole. Den gamle Lærer Mads Pagh drev især paa Regning og saa naturligvis Religionsundervisning. Præsten, Matth. Wad, der var i Forstaaelse med de grundtvigske og koldske Skoletanker, forsøgte forgæves at faa Pagh til at fortælle for Børnene, det blev ved den gamle Katekismusundervisning. Saa godt som hver Morgen stillede Skolelæreren Børnene det Spørgsmaal: Hvad er sikrest, at den Kakkelovn staar dér, eller at Gud er til? Og i Kor lød Svaret: at Gud er til! Kun 8 Aar gammel kom Vilhelm i øverste Klasse, og snart »kunde Degnen ikke lære ham mere«. Og da han var 10 Aar, blev det Spørgsmaal for Alvor taget op, om han skulde til Bogen. Kold havde lagt Mærke til Drengen og havde Lyst til at tage sig af ham, men hverken Faderen eller Vilhelm selv havde rigtig Mod paa det, og Pastor Wad raadede bestemt til at lade ham studere. Han mente ogsaa, der kunde blive Raad for at klare Udgifterne, og det lykkedes at skaffe Drengen en aarlig Understøttelse i et Legat, der fulgte ham ogsaa i Studentertiden. Helt kunde denne Hjælp vel ikke klare Sagen, og Forældrene maatte af deres smaa Kaar bidrage noget. Men det gik, og han fik en god og ikke altfor streng Barndom og Ungdom, selv om hans Vilkaar var meget beskedne. I Skolen gik det let og godt for ham, og sine Lærere mindedes han med Glæde, især H. H. Lefolii, den senere bekendte Rektor i Viborg. 1866 blev han Student med Udmærkelse.

Studentertiden og forøvrigt ogsaa de følgende Aar kender vi især gennem de Breve, han skrev til førnævnte Gaardejer P. Nielsen i Aasum. I den Gaard havde hans Moder tjent, og baade Hans Murer og Rikke gik ud og ind der som gamle Venner. Og lige fra Barneaarene færdedes Vilhelm der ligesaa frit, og da han voksede til, blev P. Nielsen, trods 26 Aars Aldersforskel, hans fortrolige Ven, med hvem han drøftede Forholdene i Aasum, og med hvem han delte sine Tanker om Menneskelivet og om Folkelivet. P. Nielsen var en baade god og forstandig Mand, lys og mild af Natur — »der var altid Søndag over ham«, siger en, der kendte ham nøje,

Murer Hans Hansen og Hustru.

— fredsommelig, men alligevel fast af Karakter og tro mod det Livssyn, han havde tilegnet sig. Det er for en stor Del Forholdene i Aasum, der drøftes i Brevene, ikke mindst Sangforeningen og den Modstand, den mødte. Naar Studenten fortæller om Livet i København, er det mærkelig lidt om det rent personlige, derimod lange spøgefulde Referater af Grundlovsmøder og Drøftelser af de politiske Forhold. Deres fælles Udgangspunkt er det folkelige, man mærker, hvor dybt prægede de begge er af Grundtvigs Opfattelse i den Sag, og Studenten er meget skarp i sin Kritik af de opdukkende Bevægelser, som truer det folkelige, saaledes det »ny-radikale« og Socialismen. Baade nu og endnu mere senere hævder han og Vennerne i Aasum med stor Kraft de gamle Grundtvigianeres folkelige Stade i Modsætning til »det forenede Venstre«. De kirkelige Forhold taler han mindre om, han synes paa denne Tid at have været mere optaget

af det folkelige, tænkte sig ogsaa snarest sit Fremtidsarbejde i Højskolens Tjeneste. Kun en enkelt Gang fortæller han om sin Kirkegang i Vartov: »I Dag (den 19. April 1868) har jeg været i Kirke hos Grundtvig, og det er egentlig første Gang, at jeg har faaet noget ud af hans Prædiken, man maa jo være vant til ham for at forstaa ham rigtig. Han er nu igen tilsyneladende fuldkommen rask og confirmerede i Dag sin egen Søn og en Dreng til, men man faar dog det Indtryk, som om det var en gammel Slægt, der traadte frem for en dybt sunken Efterverden. Saa snart jeg kan overkomme det, skal jeg til at studere hans Skrifter rigtig tilgavns, men det er sagtens et Arbejde, der kræver større christelig Erfaring, end jeg har, skønt noget maa der vel altid være, som jeg kan faa fat paa.« Skønt hans hele Livsopfattelse ligefra Barndommen af var præget af det grundtvigske Folke- og Menighedsliv, saa var det først senere, han kom i direkte Berøring med Grundtvigs Tanker, saa at han som ældre kan skrive, at han som Lærer i dyb Forstand vedkender sig Grundtvig som den, hvis Tanker har haft den største Betydning for hans aandelige Udvikling.

Naar han valgte det teologiske Studium, var det egentlig ikke med Tanken om at blive Præst, men fordi han haabede derigennem at finde Svar paa de mange Spørgsmaal, der allerede i hans Skoletid var begyndt at gære i ham; ganske vist forstod han snart, at det kunde Teologien ikke hjælpe ham saa synderligt med, men han blev klar over, at det kunde heller ikke noget andet Studium. Det var ganske sikkert et Udbytte af Studentertiden, at han lærte at forstaa, at han skulde søge Svarene paa Livets Spørgsmaal i Livet selv og ikke i Bøgerne. Det vil ingenlunde sige, at han, dengang eller senere, ringeagtede Studiet selv, og han læste flittigt og samvittighedsfuldt, læste sikkert ogsaa ud over Grænserne for det, Eksamen krævede. Men skønt han derved tilegnede sig en Viden, der overgik de flestes, saa gav netop det ham en Følelse af, hvor begrænset den var, og da han nærmede sig Eksamen, var det uden store

Forventninger om Resultatet. Hertil bidrog sikkert ogsaa det Ansvar, han følte overfor dem, der havde bragt Ofre for hans Skyld, fremfor alt Forældrene, og overfor den Legathjælp, han havde modtaget. Den skriftlige Eksamen gik imidlertid særdeles godt, blot var han lidt betænkelig ved det sidste Spørgsmaal (Kanons Historie i Oldkirken). Han skriver til P. Nielsen, at han fik en slem Forskrækkelse ved den Opgave, da hans Kundskaber kun syntes at kunne slaa til til en halv Side, »men Fortvivlelsen gav mig Mod, og jeg tog mig for at hegle en gammel Biskop, som er død for 1531 Aar siden, ordentlig igennem og slaa løs til Kirkefædrene til højre og venstre«.

Vilh. Hansen.
(Fra Kandidattiden.)

Der har jo nok været god Mening i hans Vovestykke, og han stod meget fint, da han skulde op til mundtlig Prøve. Han blev ved denne »heglet ordentligt igennem«, og det samlede Resultat blev det Egregie (Udmærkelse), der kun meget sjældent forekommer ved teologisk Eksamen. Han ser selv baade dengang og senere overmaade nøgternt og beskedent paa dette straalende Udfald og kalder det nærmest Held, mener egentlig slet ikke, at han fortjente sin Udmærkelse; andre vilde vel sige, at selv om han maaske ikke var i Besiddelse af den Lærdom, der svarede til hans Eksamenskarakter, saa har i dette Tilfælde den høje Eksamenskommission vist ualmindelig sund Sans ved at anerkende den Modenhed, der blev lagt for Dagen, og den usædvanlige Evne til at tænke og udtrykke sig klart, som gjorde hans utvivlsomt betydelige Viden til mere end Lærdom.

At hans glimrende Eksamen glædede hans gamle

Forældre og alle hans Venner, kan man vel forstaa, og i Aasum blev der holdt en Fest til hans Ære. Han gik i sin Takketale ud fra det Ord, at en Profet er ikke agtet i sit Fædreland, og han maatte da af den Ære, hans Bysbørn viste ham, slutte, at han *ikke* var nogen Profet. Naturligvis vakte det ogsaa Opmærksomhed om ham ved Universitetet, og han kunde jo være sikker paa Stipendier m. m.; han skulde da gaa »Professorvejen«. Det er vel ogsaa muligt, at al denne Virak trods hans Selvkritik og Beskedenhed kunde gaa ham selv til Hovedet, nogle Bemærkninger i et langt senere Brev kunde tyde paa, at han var bleven opmærksom paa Faren, og at han havde forstaaet, at det var langt vigtigere for ham at komme ud og lære rigtig af Livet. Hertil bidrog maaske ogsaa den Berøring med det virkelige Liv, som Soldatertiden bragte ham, da han i Sommeren 1872 laa i Kastellet. Det var naturligvis i visse Maader en drøj Tid, men han lærte noget af den. Han skriver til P. Nielsen: »Jeg mærker med hver Dag mere, hvor meget jeg endnu trænger til Dannelse, før jeg kan tage fat paa noget rigtig alvorligt paa egen Haand; du kan vel nok forstaa, at Berøringen med saa mange forskellige Mennesker Dag ud og Dag ind efterhaanden maa aabne ens Øjne baade for egne Mangler og for de Punkter, hvor Kræfterne især maa rettes hen. Et ret glædeligt Syn har det været for mig, at der dog hos mange Haandværkssvende endnu findes Levninger af den gamle Godmodighed og Trosskyldighed; paavirkede af Socialismen er de vel allesammen, og deres menneskelige og religiøse Begreber staar paa det allerlaveste Trin, men desuagtet er der hos mange af dem noget vist, som jeg ikke nærmere kan bestemme, som gør mig venligsindet imod dem; men »de dannede« iblandt dem er mig rigtignok en Gru, og jeg har af og til haft nogle ganske gemytlige Sammenstød med dem; jeg har dog af og til mærket, at det har gjort en Del Indtryk paa dem.«

Da han var færdig med Soldatertiden, skulde altsaa Bestemmelsen om Fremtiden tages. Han skriver herom mange Aar senere: »Da jeg nu skulde indrette mig paa

at modtage Manuducender og se at komme i Gang paa »Professorvejen«, følte jeg mig yderst ilde. Det var mig som et Vink fra en Magt, der vilde mig vel, da en bekendt gjorde mig opmærksom paa, at der netop blev søgt efter en Kandidat, helst Teolog, som vilde være Huslærer paa Trøjborg i Sønderjylland, og antydede, at det vist netop var noget for mig. Det var det; paa den Maade kunde jeg faa brudt med alt Kogleriet og komme ind i en Virkelighed, der nok var jævn, men dog ikke altfor flad. Til en Del Skuffelse for dem, der havde drømt om Professoren, frabad jeg mig den Friplads, der var tilstaaet mig paa Borchs Kollegium, og drog i Januar 1873 til Trøjborg. Det har jeg aldrig fortrudt.«

Paa Trøjborg i Vesteregnet af Sønderjylland fik Vilh. Hansen nu sit Hjem i 6 Aar. Det gamle Slot fra Rantzau'ernes Tid fandtes nu kun som Ruiner, idet Knud Knudsen (Jens L. Knudsens Broder) havde nedrevet det. Men det var dog historisk Grund; dør havde Limbækkerne boet og senere Daniel Rantzau, og det var gammelt Kongegods. Og det var den haarde Virkeligheds Grund; kun 9 Aar efter 64, det Aar, der for saa mange unge, ogsaa for Vilh. Hansen, blev en streng Prøve for det romantiske Livssyn. Og i de 9 Aar var saa mange Haab fødte og bristede, 1866 med Paragraf 5, 1867 med Afstemningen, der lovede saa godt, 1870, da Frankrigs Magt blev knækket. Nu skulde man til langsomt at vænne sig til den bitre Sandhed om Fremmedherredømmet, der Aar for Aar strammedes. Og han lærte Sønderjyderne at kende, deres sejge Kraft og solide Virkelighedssans, han fik ogsaa at se, hvor stort et Arbejde der var at tage op, hvor meget der var forsømt i Tidens Løb. Hans O. Knudsen, Knud Knudsens Søn, der nu var Ejer af Trøjborg, og hvis Sønner Vilh. Hansen skulde undervise, blev hans meget gode Ven; gennem Brevene til P. Nielsen faar man et levende Indtryk af, hvor godt Sønderjyden og Fynboen kom til at forstaa hinanden,

baade i Alvor og i Gammen. Vilh. Hansen har senere givet H. O. Knudsen det Vidnesbyrd: den, der mere end nogen anden var Udtryk for, hvad en Mand efter min Opfattelse kan og bør være.

Sit Arbejde med Drengene tog han op med stor Grundighed, en Skoledag varede fra 7^{1/2} til 12 og atter fra 1 til 5. Og noget Selvarbejde maatte det jo give, det var hans Natur at ville vide god Besked om Tingene, før han skulde gøre Rede for dem. Om Aftenen læstes der gjerne højt i Dagligstuen, og manges en Passiar fik han og Knudsen ved en Pibe Tobak og en Toddy. Ogsaa en Del Selskabelighed førtes der; i et Brev fra 1876 skriver han til P. Nielsen: »Du vil muligvis hertil bemærke, at naar vi paa den Maade i hele Uger slaar Gækken løs og lader fem være lige, saa kan vor Følelse af Stillingens Alvor vel næppe være saa dyb og stærk, som det kunde lade, naar vi snakker med jer. Hertil vil jeg saa svare, at for det første staar ogsaa vi ganske vist langt under det Maal, som fordres af Folk, der virkelig kan bære hele Stillingen; vi har ogsaa meget ved os af, hvad daarligt er, og vor gode Part af alle danske Skrøbeligheder desværre; men dernæst er der saa dog ogsaa det, at vi i Grunden kan le udvendig og dog græde indvendig; midt i Lystigheden sidder den bitre, bitre Græmmelse indenfor, saa den ogsaa, hvad Øjeblik det skal være, kan bryde igennem; saadan er det da i det mindste gaaet mig hele Tiden.«

Naar Vilhelm Hansen havde gemt sig hen i denne »Afkrog«, som nogen kaldte det, saa var det ikke blot for at flygte fra de forfængelige Drømme, men »fordi jeg trængte til en Tid at blive alene og sunde mig!« Det var det folkelige og kristelige Grundsyn, han maatte have klaret for sig, et Opgør med de moderne Tanker, som trængte frem i Halvfjerdserne, og som tørnede sammen med den Forstaaelse af Oplysningens Art og Værdi, som syntes ham den rette ud fra hans Kærlighed til den danske Folkesjæl. Han giver i et Par Breve fra det første Aar paa Trøjborg en begejstret Fremstilling af sine Tanker om, hvordan den sande Oplysning skal

styrke den danske Aand ved at pleje Kærligheden til Fædrelandet gennem Historien og Digternes danske Tale. Først den aandelige Vækkelse og saa derefter de Fremskridt i Timelighedens Verden, som et sundt Folkeliv kan bære. Og ved nogle Ord, der vistnok sigter til »det forenede Venstre«, hævder han, at Forskellen mellem dem er den, at de andre mener at kunne reformere Samfundet gennem Love udvortes fra, mens han vil have gjort alt indefra, begyndende med de enkelte. Og for den enkelte saa vel som for Folkesjælen hævder han Livets Enhed, saaledes at Fantasien skal angive Menneskene Maalet i store Syner, som fæster Rod i Hjærtet og gennemgløder Vilje og Følelse, medens Forstanden skal regulere hele Udførelsen. I Overensstemmelse hermed ønsker han Samfundsstyrelsen ordnet saaledes, at det bliver de gamle og erfarne, der giver Love, mens de unge ikke har nogen direkte Indflydelse, kun forsaavidt deres Ild og Varme, næret ved de store Syner, meddeler sig til de gamle og gør sig til Aanden og Kærnen i de gamles Forstand. Paa en Maade forlod han vist aldrig den Livsbetragtning, selv om han i Aarenes Løb maatte smile vemodigt ad sine Ungdomsforhaabninger for Folkets aandelige Modning og maatte se »Udviklingen« gaa i den stik modsatte Retning. Navnlig Modsætningen mellem den Betragtning, at det er Livet, der skal skabe Lovene, og den mere moderne Tankegang, at det er Lovene, der skal frembringe Livet, blev ved at staa ham klart for Øje, og i de Fejlgreb, der blev gjort her og stadig gøres, saa han Spirene til meget ulykkeligt baade i Menighedens og i Folkets Liv.

Ungdomsbillede af
Gyde Marie Refslund.

Foreløbig prøvede han nu sine folkelige Grundtanker gennem et Arbejde for at vække Folkelivet i den lille Kreds, hvori han var sat. Der var i Visby en lille grundtvigsk Kreds, der særlig havde støttet sig til det store Samfund i Mjolden (Forballum), og som ogsaa fandt Hjælp hos Cornelius Appel og den Kreds, der i 1861 havde indledt »Klosterbrødrenes« nationale Arbejde. — Efter Krigen fik Arbejdet trange Kaar, i Kirken kunde de ingen Opbyggelse finde, og de maatte nøjes med engang imellem at tage til Ribe eller Bovlund. I 1870 havde Knudsens Slægtning, Fr. Høyberg, faaet oprettet en Brugsforening, der i 1873 fik sin egen Bygning, hvori der var indrettet en Mødesal og Plads til en Bogsamling. I Januar 1873 var Vilh. Hansen kommen til Trøjborg, og han og Knudsen tog samme Foraar fat paa Møderne, der saa næste Vinter fortsattes i Brugsforeningens Sal. Disse Møder holdtes gaaende alle de seks Aar, han var paa Trøjborg, med Sang og Samtale og Foredrag, Knudsen ledede Sangen, og Vilh. Hansen var gærne den, der holdt Foredrag, naar ikke de en sjælden Gang fik Hjælp Nord fra og fik smuglet en Præst eller en Højskolemand ind. Et af hans første Foredrag handlede om »Vintergækken«, Haabet midt i Vinterkulden, og Billedet er meget smukt og fint gennemført. »Vintergækken selv falder, men den har dog ikke levet sit Liv forgæves. Signalet er givet, Livets Fane rejst, Kræfterne samler sig, og snart bryder det løs overalt med en Magt, der ikke lader sig tvinge tilbage, og en Herlighed udfolder sig i Solskin og Glæde, som Vintergækken vel ikke ser, men som den første af alle havde anet og troet paa og ofret Livet for, mens de kloge tvivlede.« Han skriver i Marts 73 til P. Nielsen: »Nu har vi sluttet vore Aftenmøder for i Aar; lad os saa haabe med Guds Hjælp, at det, som maaske er saaet ned hos en eller anden, maa gro i det skjulte og bære Frugt til velsignet Lykke baade for den enkelte og os alle; og varer det end længe, før det kommer op, saa lad os ikke tabe Taalmodigheden. — Her kan læres meget her i Sønderjylland, blandt andet

ogsaa det, at Udholdenhed overvinder al Modstand, forudsat at det er det gode, der kæmpes for. — Værre (end Ahlskorpen) er den haarde Skal, der sætter sig udenom vore Hjerter, til de synes helt døde. Her hjælper kun Vorherres Aand, der baner sig Vej gennem lukkede Døre og aander paa alle de smaa halvkvalte Spirer.«

En særlig Glæde var det for ham at være med til Julefesten for Børnene i Visby, og hvert Aar drog han og Fr. Høyberg til Flensborg for at købe Julestads og Julegaver til de smaa Gæster. Og hvor gærne han end vilde blive i Aasum hele Juleferien, saa maa han hver Gang afbryde sit Ferieophold for at komme tilbage til Julefesten. Ogsaa Bogsamlingen tog han sig af med stor Interesse. Men for ham, der kom fra den levende Kreds i Aasum, maatte det tit føles som en tung og ufrugtbar Jordbund at arbejde i, de fleste Sønderjyder havde staaet udenfor den kristelige og folkelige Vækkelse; naar der skulde synges, var det, ligesom de var bange for at høre deres egen Røst, saa uvante var de med det. En enkelt Gang kan man ogsaa i Brevene mærke Tegn til en forbigaaende Nedtrykthed, noget, som vel de færreste aandelige Arbejdere undgaar. Men hos Vilh. Hansen vendte det sig indad, saa det førte til Fordybelse i Selverkendelse og i Evangeliets Tale. Det førte atter til, at hans Foredrag ved de ugentlige Møder mere og mere formede sig som kristelige Vidnesbyrd, noget, som ogsaa i høj Grad imødekom Trangen hos de Mennesker, der i Kirken ingen Opbyggelse kunde finde i den tyske Præsts Tale. Da han rejste fra Sønderjylland, blev dette Arbejde vistnok afbrudt eller sygnede dog snart hen. Alligevel har det været med til at holde Livet vedlige indtil den Tid, da der, efter Aarhundredskiftet, blev oprettet en lille Friemighedskreds i Egnen, der bestod indtil Genforeningen.

I Efteraaret 1876 blev Vilh. Hansen forlovet med Gyde Marie Refslund, Knudsens Søsterdatter, Datter af Digeinspektør H. C. Refslund og Maren Knudsen (den lille Maren, der er kendt fra Kolds Historie). Han havde længe haft Tanker til hende — i 1875 skriver han spøgende

til P. Nielsen om »Egnens skønneste unge Pige, en fuld-
 stændig nordisk Skønhed med en rig Fylde af guldgule
 Lokker«, og i Brugsforeningens Protokol staar der for
 6.—2. 76, at »Cand. Hansen holdt et særdeles vellykket
 Foredrag, særlig om Hustruens Betydning som Hjælp
 og Støtte for Manden.« Saa det var jo tydeligt nok,
 hvor det bar hen! Hun bandt ham endnu nærmere til
 Sønderjylland og til den Knudsenske Slægt, men blive
 der i Landet kunde han jo ikke, naar han skulde have
 en fast Fremtidsgærning. Og at det maatte blive som
 Præst stod ham nu klart. Han blev dog endnu et Par
 Aar paa sin Post, baade for at gøre sin Undervisning
 færdig og for at hjælpe til ved det folkelige Arbejde,
 men i 1878 brød han op fra Trøjborg. Resten af Aaret
 benyttede han til at forberede sig til Præstearbejdet; han
 opholdt sig saaledes en længere Tid hos sin gamle fader-
 lige Ven, Pastor M. Wad i Korsør. De praktiske Prøver
 tog han hos Biskop Balslev i Ribe, og de gik naturligvis
 godt, skønt Biskoppen var temmelig rystet over, at han
 kunde tænke sig at optræde i Diplomatfrakke ved denne
 højtidelige Handling; ved Laanet af en Kjole lykkedes
 det at redde Værdigheden.

I 1879 søgte og fik han Embedet som residerende
 Kapellan i Nykøbing-Lødderup-Elsø paa Mors, og 6. April,
 Palmesøndag, blev han indsat som Præst paa det Sted,
 hvor han skulde virke i 47 Aar. Det første halve Aar
 maatte han nøjes med at bo under Pensionatsforhold og
 savne et egentligt Hjem, men den 9. Oktober 1879 fej-
 rede han sit Bryllup med Gyde Marie Refslund. Jens
 Lassen Knudsen, Gydes Moders Farbroder, viede dem
 i Lejrskov Kirke.

Fra Begyndelsen af var det slet ikke Vilh. Hansens
 Tanke at blive ret lang Tid i Nykøbing; nu havde
 han lært Sønderjyderne at kende, og han vilde ogsaa
 godt gøre Bekendtskab med Limfjordsegnen og dens Be-
 folkning, men blive hos den hele sit Liv kunde han
 ikke tænke sig; det var altfor langt fra Aasum, og han

Vilh. Hansen.

savnede baade Natur og Mennesker. Nærmest havde han tænkt sig at finde et Arbejde i Nærheden af Grænsen. Men det laa heller ikke for ham altfor snart at forlade et Arbejde, han havde taget sig paa, saa nogle Aar maatte der gaa. Og saa skulde det vise sig, at han blev mere og mere bunden, baade til Gærningen og til Befolkningen. Det viste sig snart, at ogsaa de lidt forbeholdne Morsingboer kom til at skatte den ejendomme-

lige og redelige Forkyndelse og fik Tillid til den Mand, der stod bag Ordene, og i hvem de opdagede ikke blot en klog Mand, men ogsaa en venlig Mand, der gjerne vilde forstaa dem og hjælpe dem, og som var god at komme til i Lyst og Nød. Og han kunde ikke undgaa at mærke, at hans Ord og hans Personlighed fik noget at betyde, og det binder. Men dertil kom noget andet, som han nødtes til at tage Stilling til paa meget personlig Maade. Det var de kirkelige Forhold paa Mors, der netop i hans første Tid kom ind i en Udvikling, der fik skæbnesvanger Betydning.

I Grunden havde Vilhelm Hansen ikke særlig Lyst til at komme ind i politiske Stridigheder; hans Ophold i Sønderjylland havde mere skærpet hans Sans for det fællesdanske, og han holdt sig helt udenfor baade almindelig Politik og Kirkepolitik. Det hang ogsaa sammen med, at han i disse første Aar fortsatte det Revisionsarbejde, der allerede var begyndt i Sønderjylland, en Prøvelse af det folkelige og kirkelige Grundsyn, han havde levet ud fra. I det sidste Brev, han skriver til P. Nielsen, kort før Vennens Død og efter knap to Aars Arbejde i Nykøbing, udtaler han sig herom: »Sammehængen er vel den, at jeg nu begynder en lille Smule at »vænes fra«, noget der er haardt baade for Pattebørn og for Voksne, men som dog er aldeles nødvendigt, naar vi skal vokse«. Han fortæller om nogle syge, der »allesammen havde forgabet sig i en Salme, jeg ikke kan fordrage, den som begynder: Bort Verden af mit Sind og Øje — og jeg søgte at gøre dem begribeligt, hvad der stødte mig. Det er jo meget rigtigt, at det var godt at faa Verden ud af Sind og Øje, og det lyder jo altsaa meget alvorligt saadan at vise den Døren, men det staa saadan for mig, at saalænge som nogen tror, at det virkelig kan lade sig gøre at vise Verden ud, saa længe er det i Grunden ikke rigtig Alvor med Ønsket om at blive den kvit. Og er det ikke Alvor, saa gælder alle de store Ord mindre end intet. Men det skal lade saa fromt at snakke ilde om Verden, mens man dog hænger ved den til det yderste. Nej, skal det blive Alvor med at sige

Verden ret Farvel, og har vi virkelig Ønsket om at blive af med den, saa maa vi *vænned fra*, og det kan kun Vorherre besørge ved at give os mere og mere Lyst til hvad bedre er, og det vil han besørge. Saa naar jeg af og til bliver angst og bange, saa trøster jeg mig ikke med, at nu skal jeg rigtig til at tage fat i Morgen, men hellere med Verset: Dog i Jesus-Kristus-Navnet alt er skænket den, som tror; han ejer os og gør med os, hvad han vil, og vænner os baade fra og vænner os nok ogsaa af med alle vore Unoder, Tid efter anden. — Se det er dette, som jeg atter og atter maa prædike om. — — Hvor havde det dog været trangt at leve, hvis vi ikke havde faaet den gode Oplysning om Barnelivet af Guds Naade, givet i Daaben til hver, som tror; nu synes det mig dejligt baade at leve og at dø.« Og saa fortæller han om en ung Kone i Elsø, der paa sit Dødsleje led saa meget under, at hendes Tanker paa Vorherre altid blev forstyrret ved Tanken om hendes Mand og Børnene; hun kunde ikke holde Vorherre fast. »Det var saa dejligt at kunne trøste hende med, at det slet ikke var hende, som skulde holde ham fast, men ham som skulde og vilde holde hende fast og vilde gøre det, naar hendes Hjerter sukkede efter ham, selv om Tankerne løb avet om. Hvor blev hun usigelig glad ved det, og i den Glæde døde hun! saa jeg selv blev trøstet ved hendes Trøst.«

Det var jo disse Ting, den unge Præst helst vilde samle sin Sjæl og sit Arbejde om, og saa han udad, vilde han gjerne arbejde sammen med andre for det fælles, baade i Folkelivet og i Menighedslivet. Men det var i de Dage næsten umuligt at holde sig udenfor Striden. Han nødtes til at tage Stilling til Tidens Spørgsmaal, selv om han til at begynde med mest forholdt sig lyttende og iagttagende. Han havde alle Dage en Tilbøjelighed til at se en Sag fra alle dens Sider og forsøge at forstaa ogsaa Modstanderes Standpunkt. Men Modsætningerne tilspidsede sig efterhaanden saa stærkt, at han nødtes til at tage sit Parti. Morslands Præsteskab i Begyndelsen af Firserne afspejlede meget nøje de Standpunkter, der gjorde sig gældende i Opfattelsen af de kirkelige Spørgsmaal.

Der var paa Øen 18 Præster, der var »delte i to Grupper, der stod aldeles uden Forstaaelse og næsten uden Berøring med hinanden; baade kirkeligt, teologisk og politisk var deres Tankegang fuldstændig modsat. Det ene Parti var højkirkeligt=aristokratisk, naivt beundrende overfor den anerkendte Dogmatik og saa højresindet, at det nærmede sig til Forstokkethed; det andet var demokratisk=højskoledannet, ortodokst=grundtvigsk og næsten fanatisk venstresindet. — — Efter alle mine Forudsætninger maatte jeg søge mine Forbindelser med Grundtvigianerne. Lige fra min Barndom havde jeg været i Berøring med og under Paavirkning af den Retning, og min kristelige Livsopfattelse var i Aarenes Løb bleven stærkere og stærkere præget af Grundtvigs Tankegang; overfor Teologien stod jeg afgjort kritisk, og politisk maatte jeg, efter at en provisorisk Finanslov var udstedt, slutte mig til dennes Modstandere. Men jeg følte dog godt, og det gjorde andre ogsaa, at jeg alligevel ikke passede sammen med de grundtvigske Præster paa Mors; de var mig for Størstedelen for fantastiske og doktrinære paa deres Vis og fandt til Gengæld mig altfor kritisk og tør, og de demokratiske Følelser bundede hos mig som Husmandssøn saa dybt, at jeg ikke holdt af at »skilte med dem«. Forholdet blev da lidt paa Afstand, og jeg fik Lov til at passe mig selv og var en interesseret Tilskuer; rent personlig levede jeg i den bedste Forstaaelse med Provst Cederfeld, og paa den anden Side havde jeg dyb Agtelse for Valgmenighedspræsten i Ø. Jølby, R. Lund, Grundtvigianernes Høveding^{*)}). Men skønt Vilh. Hansen altsaa stod i det bedste Forhold til sin Sognepræst, Provst Cederfeld de Simonsen, hvis Hæderlighed og Hjærtensgodhed han berømmer, saa var han dog aandeligt langt nærmere knyttet især til Rasmus Lund, i hvis Menighed han ogsaa søgte sin Altergang. Og saa udviklede Forholdene sig saadan, at han uden at bryde med Provsten dog afgjort maatte stille sig paa Lunds Side.

Som bekendt kom det i Begyndelsen af Firserne flere

^{*)} Vilh. Hansen: Kort Selvbiografi 1903.

Gange til alvorlige Konflikter mellem Valgmenigheden i Ø. Jølby og de kirkelige Myndigheder, i første Række Provsten og Biskop Lind i Aalborg. Det er ikke Stedet her at gaa nærmere ind paa denne Strid, der jo endte med, at Anerkendelsen som Valgmenighedspræst i 1883 blev frataget R. Lund, og at Menigheden, der ikke vilde slippe sin Præst, maatte gaa ud i den Frimenighedsstilling, den har bevaret til denne Dag. Naar disse Begivenheders Historie engang, om det nogensinde sker, skal faa en grundig Udredning, saa bliver et af de vigtigste Kildeskrifter dertil en Redegørelse, som Vilh. Hansen i Foraaret 1883 skrev til sin Ven Fr. Høyberg i Sønderjylland. Der er næppe nogen af dem, der har udtalt sig derom, der har en saadan Evne til eller saadanne Betingelser for at dømme Parterne imellem og yde Ret og Skel til begge Sider. Og han fastholdt sin Opfattelse af den Sag — 20 Aar efter skriver han: »jeg mener, at ingen kender den bedre end jeg; efter min Stilling havde jeg god Lejlighed til at følge med i alt, hvad der skete . . . det falder mig ikke ind at nægte, at der var nogen Uret paa Lunds og hans Venners Side; adskillige af de Krav, de stillede, var om ikke i og for sig urimelige, saa dog utidige, og heller ikke Kampmaaden var altid heldig. Men der blev paa den anden Side af Provsten og Biskoppen o. s. v. set saa uforstaaende og taget saa uforsvarligt paa Spørgsmaalene, at det er umuligt at forsvare deres Optræden. Under de Omstændigheder blev jeg tvungen til aldeles afgjort at tage mit Parti og stille mig i skarp Modsætning til de kirkelige Myndigheder«. Og ikke blot det, men hans skarpe Forstand og Evne til at se Kærnen i en Sag og hans klare Fremstillingsevne gjorde, at han kom frem i første Række, da de grundtvigske Præster overfor Myndighederne skulde hævde deres aandelige Ret til at bevare det hjertelige Forhold til Lund og hans Menighed. Det lykkedes trods Biskoppens Modstand at gennemføre Retten til at forkynde Ordet og søge Altergang, hvor de ønskede det, ogsaa i Ansgarskirken. Det gode Forhold, hvori han vedblev at staa til Provst og Biskop og den Respekt, der ogsaa fra Modstandernes

Side maatte ydes hans klare og redelige Forsvar for, at Baandet mellem Frimenigheden og Folkekirken ikke skulde overskæres, bidrog til, at Modsætningen efterhaanden blev mindre skarp. Men til at begynde med var det de kirkelige Myndigheders Politik at isolere Frimenigheden saa meget som muligt, og det blev betydet Hansen lige som andre, at de kunde regne med god Forflyttelse, naar de vilde søge bort fra Mors. Men den Politik ønskede han ikke at støtte, og skønt det ikke blot havde været fordelagtigt, men ogsaa havde været det nemmeste at rejse fra Mors, saa blev han i sin beskedne Stilling. Han kom da ogsaa til at føle sig mere og mere hjemme: »Engang imellem,« skriver han, »kunde jeg ganske vist anfægtes af Tvivl, om det virkelig var rigtigt baade for min egen Skyld og af Hensyn til Menigheden at blive her saa længe, og et Par Gange søgte jeg et andet Embede, ikke for at faa det, men for at kunne berolige mig med, at jeg dog havde »givet Gud en Chance« for lempeligt at flytte mig, hvis han vilde have mig bort herfra; hvis jeg aldrig søgte, havde jeg jo forsaa vidt selv afgjort Spørgsmaalet; nu søgte jeg f. Eks. Lejrskov-Jordrup efter J. L. Knudsens Død (1886), men fik det ikke og tog det som et Vink om, at jeg turde blive, hvor jeg var.«

I 1888 blev Provst Cederfeld forflyttet til Randers, og saa godt som alle Beboere i de tre Sogne ønskede meget, at Vilh. Hansen maatte blive hans Efterfølger som Sognepræst. Han søgte altsaa Embedet og ventede med god Grund at faa det. Det skete imidlertid ikke, der blev kaldet en anden, Torkild Winther, der var den yngste af alle Ansøgerne. Det vakte baade Forbavselse og Harme i Byen, men Hansen gjorde alt, hvad han kunde, for at berolige Gemytterne, og da Winther var noget ilde tilmode ved hele Affæren og tænkte paa at trække sig tilbage, skrev Hansen et venligt Brev til ham og tog alle Bekymringerne fra ham. De arbejdede sammen i 9 Aar som gode Venner, et Forhold, der tjente dem begge til Ære. Dette Forsøg paa at tvinge ham bort fra Frimenighedens Nærhed mislykkedes altsaa, han lod sig

hverken lokke eller jage bort. At han kunde blive i det tarveligt lønnede Embede, trods det at Familien øgedes, skyldtes ogsaa et Tilsagn fra gode Venner i By og paa Land om et betydeligt aarligt Tilskud, der blev givet, uden at han derved skulde føle sig forpligtet til at blive.

I 1889 døde Rasmus Lund, og Frimenigheden havde svært ved at faa en Efterfølger. Vilh. Hansen havde sat Lund meget højt, ikke mindst for hans Karakters Skyld, og han havde jo været Frimenigheden en god og paa-
lidelig Ven og Raadgiver. Det var ikke saa sært, at de ønskede ham til Lunds Efterfølger, og der blev trængt stærkt ind paa ham. Men han var sikker paa, at det ikke var hans Plads: »hvor velsindet og forstaaende jeg end var, manglede jeg dog for mange af de Egenskaber, der skulde til; jeg kunde være »Brudgommens Ven«, men ikke mere«. Men det gjorde alligevel Forbindelsen med Frimenigheden fastere, han følte en vis Forpligtelse til stadig at staa den bi med Raad og Daad og blev ikke mindst en god Støtte for dens nye Præst, C. E. Nissen. Han følte egentlig, at saa længe Frimenighedens Forhold til Folkekirken ikke var klaret paa helt tilfredsstillende Maade, maatte han blive ved at være rede til Raad og Hjælp, og ogsaa det bidrog til at binde ham til Mors. Han havde nu gennem en lang Aarrække vundet en Position, ikke blot i Nykøbing og de to Landsogne, men paa hele Øen, saa han afgjort var den, hvis Ord havde mest Vægt. Og selv hvor han maatte gaa mod sine Venner, hvor Stemningen var delt f. Eks. i det politiske, saaledes ved Forliget i 1894, saa var Tilliden til ham ganske uanfægtet, og det var ikke blot Meningsfæller, der søgte Raad hos ham, naar det kneb. I 6 Aar var han Medlem af Byraadet og Formand i Fattigudvalget, et Arbejde, der knyttede ham meget nær til Byens Befolkning. Da saa Pastor Winther i 1897 blev forflyttet til Korsør, var alle, ogsaa de enkelte, der i 1888 havde holdt sig tilbage, enige om at opfordre ham til at søge Embedet som Sognepræst. Og nu var det en given Sag, at man ikke kunde komme uden om ham, og efter 18 Aars Virksomhed som Kapellan gik han saa ind i Sogne-

præstestillingen. I 29 Aar tjente han i denne Stilling, og den eneste ydre Forandring var, at han i 1907 gik ind paa at blive Provst for Morsø Herreder. Det var tilbudt ham før, men først nu mente han at kunne tage imod det, nu kendte han sine Folk saa grundigt, at han kunde ofre nogen Tid paa Provstearbejdet, uden at det skulde hindre Præstegærrningen, som var det vigtigste for ham. Det var ikke noget Offer, naar han flere Gange afslog Tilbudet om en Bispestol, at være Præst var for ham en bedre Lod. Sin Provstegærrning udførte han med stor Dygtighed og Sagkundskab; maaske voldte hans store Grundighed, at dette Arbejde sled mere paa hans Kræfter, end nødvendigt var, men det bragte den store Værdi, at han ved at komme omkring i Præstegaarde og Skoler fik Lejlighed til mangan Gang i Samvær og Samtaler at være til stor aandelig Hjælp for Præster og Lærere.

Det kunde siges, at i Forhold til de Evner, Vilh. Hansen sad inde med, var hans Løbebane ikke synderlig straalende — 6 Aar Huslærer, saa i 47 Aar Præst i en lille Købstad i en afsides Egn og tilsidst en halv Snes Aars Otium i tilbagetrukken Ubemærkethed. Folk af Faget var tilbøjelige til at mene, at han havde gravet sit Pund ned — »man ser aldrig noget fra hans Haand«, sagde P. Madsen beklagende. Og emsige Folk syntes, at der skete saa lidt, hvor han arbejdede, ikke blot var han fjærr fra alt det Organisationsarbejde, som Indre Mission og andre søgte at fremme i Byen og paa Egnen, men han kom ogsaa til at forholde sig kritisk overfor meget af det Oplysningsarbejde, der udgik fra grundtvigsk Side, Højskoler, Friskoler og Møder. Kun yderst sjældent talte han ved saadanne Møder; det var en fast Regel, at han holdt et Foredrag ved sit aarlige Besøg i Aasum, og det var ogsaa bleven Tradition, at han Fastelavns Mandag talte i Hvidbjerg Forsamlingshus paa Mors. I de sidste Aar talte han nogle Gange i Ansgarskirken ved Efteraarsmødet og ved Friskolemøder

i Galtrup. Man kan nok øjne et Omslag i hans Syn paa Arbejdet i Folk og Kirke, naar man erindrer hans begejstrede Tale om, hvordan der skulde arbejdes i Højskole og Friskole, men i Virkeligheden havde han jo ogsaa dengang i 1873 en dyb Følelse af, at Arbejdet maatte gaa langsomt, og at det altid maatte gaa Vejen indefra udad. Og det var Erfaringen om, hvor svært det er at faa det Arbejde gjort, saa det staa, og hvor meget lettere det er at paaklistre nogle Anskuelse og rive Folk med ved Massepaavirkning, der gjorde, at han maatte trække sig tilbage og paa det Sted, hvor han nu var sat, være tro mod Sandheden, og bygge paa det jævne. Det vil jo ikke sige, at han ikke fuldtud anerkendte, hvad der paa ægte Maade havde været og kunde komme af aandeligt Vækkelsesarbejde, men han maatte altid paa sokratiske Vis stille baade sig selv og andre Ansigt til Ansigt med Virkeligheden. Og han havde skarpt nok Øje for sin egen Begrænsning; da han holdt sin sidste Prædiken i Nykøbing (betegnende for ham *ikke* anmeldt som Afskedsprædiken) sagde han: »Min Fader var Murer og gik omkring og reparerede Huse. Jeg betragter mig ogsaa som Murer, der har til Opgave at reparere og holde vedlige. Mere tror jeg ikke, jeg har Evner til.« Saadan saa han altsaa paa sig selv, og naar et Menneske med hans rolige og nøgterne Evne til at dømme og med hans store Redelighed fælder en saadan Dom, saa viser vi andre ham vist størst Ære ved at lade den staa. Men har vi modtaget noget, og her tænker jeg jo især paa hans stadige Tilhørere og paa dem, der søgte hans Hjælp i alvorlige Tider, saa har vi nok Lov til at forklare det lidt nærmere. Og saa vil jeg først sige, at i den Karakteristik ligger ogsaa det gemt, at han havde en dyb Forstaaelse for, at Grundvolden er lagt, og at »Huset med de høje Sale tømres kun af Skaberhaand«. Hvad Gud har gjort, den Grundvold, der er lagt i Jesus Kristus, Ordet, der gør os til Guds Børn, Menigheden som Herrens Hus, det var den faste Stræng i alt, hvad han forkyndte og vilde leve paa. Og dernæst havde han en saadan Respekt for baade det naturlige

og det kristnede Menneskeliv, at han ikke forsøgte at omskabe andre efter sit eget Billede, men saa det som det største, om det kunde lykkes ham at drage det frem, der var Menneskers eget, og som kunde gives Gud i Vold. Og naar Folk, der altid raaber paa, at der skal ske noget, og som tørster efter synlige Resultater, kunde finde, at »der stod saa lidt efter ham«, saa er det værd at lytte til deres Vidnesbyrd, som kan fortælle om, hvordan han havde hjulpet dem til at forstaa sig selv i deres Fattigdom, klaret for dem Vorherres Gærning og Gang efter Gang havde hugget det bort, som Mennesker selv vil pynte med, og »repareret og holdt vedlige« det ægte, sande, dybe. Det var kun tomme Tønder, der altid raabte op om hans »skarpe Kritik«, den, der havde Øren at høre med, maatte i hans Forkyndelse og i hele hans Præstegærning møde en rig og positiv Fylde af aandelig Kraft, der gav hans Tale og hele hans Færd en aldeles usædvanlig Myndighed.

Hvad der »staar« efter en Præst, derom kan Mennesker kun fælde en overmaade usikker Dom, den sikreste fældes af dem, der har faaet noget at takke for. Hovedsagen her, som alle vegne, er det at være saa tro, som man kan, i den Husholdning, man har faaet, og tro mod sig selv. I Forhold til det kan intet være mere ligegyldigt, end om man kan pege paa disse eller hine ydre Ting, eller om ens Virkeplads bliver stor eller lille i Verdens Øjne.

Mange betydelige Prædikanter har jeg hørt i min Tid, men skulde jeg sige, under hvis Prædikestol jeg helst kunde tænke mig at sidde Søndag efter Søndag, saa maatte jeg vist vælge Vilh. Hansens. Hvad der er Grunden dertil, er ikke saa let at gøre Rede for, fordi der altid vil være noget, der ligger saa dybt i det personlige, baade hos Taler og hos Tilhører, at det vanskeligt kan drages frem. Men noget kan vel siges. Det var ikke det ydre Apparat, der gjorde det, snarere virkede vel det, at der var saa lidt af ydre Midler, alle

oratoriske Kunster laa ham fjærnt. Han lod sig heller ikke let rive hen, selv om man undertiden kunde ane dyb Følelse bag hans Ord, især naar han illustrerede sine Tanker med et og andet lille Træk fra Virkeligheden, noget, han var en Mester i. (Et lille Eksempel: I Luk. 16, 9 tales om Venner, der vil tage imod os i de evige Boliger; Fortolkere, der gjerne vil finde paa Kunster, har ment, at det kunde ikke være Mennesker, der kunde »tage imod«, de er jo selv Gæster og ikke Værter! I den Anledning bemærker Vilh. Hansen: »Naar jeg kom ud et Sted paa Landet, var det jo i Reglen Konen i Huset, jeg traf først, og hun sagde »valkommen!«, men saa kom ogsaa voksne eller halv voksne Døtre, og de sagde ogsaa »valkommen!«. Men det kunde ogsaa ske, at Tjenestepigen kom ind og sagde det samme. Det lød saa kønt og gjorde saa godt, men var mig lidt paafaldende, indtil det gik op for mig, at der kunde være god Mening i det. Hvis der er virkelig Harmoni i et Hus, en god Tone, som alle Beboerne er stemt ind i, saa kan en fremmed virke forstyrrende, hvis han ikke kan stemmes ind i den, og det vil virke skurrende paa dem alle, forstyrre den daglige Fred, som de ellers er fælles om, ogsaa Pigerne! De er da ogsaa interesseret i, hvem Gæsten er.«)

Alt, hvad han sagde, var vel overvejet, han var omhyggelig forberedt, og det til Trods for, at han aldrig skrev sine Prædikener, før de blev holdt. De blev til i Ugens Løb og formede sig fast og sikkert under Lørdagens Vandringer. De første Aar nedskrev han slet ikke sine Prædikener, men, som han engang fortalte, da han blev bange for at gentage sig selv, vænnede han sig til at nedskrive Søndagens Prædiken den følgende Mandag, ret udførligt og meget nøjagtigt (undertiden kan der staa i en Parentes: Dette Billede blev i Elsø ombyttet med . . .). Der var altid én bestemt Tanke, der skulde klares igennem og blev det. Man kunde godt kalde det psykologiske Prædikener, forsaavidt som de røber grundigt Kendskab til, hvad Mennesker tænker og føler og arbejder med, men med sikker Haand ledes man hen til

Evangeliet. I jævne, ganske almindelige, let forstaaelige Ord talte han, men Ordene fik ny Klang, fordi de sagde, hvad de skulde, og man kunde ikke lade være at lytte. Det kunde blive langt, men man maatte følge det til Enden. Og saa sikkert blev Traaden fulgt, og saa ejendommeligt var det Lys, der kastedes over Evangeliet, at man i Reglen kunde huske hans Tale længe efter. Naar hans Prædikener var saa indholdsrige, saa kom det ikke blot af hans Tankers Klarhed og Originalitet, men det hang ogsaa sammen med, at han tog med op paa Prædikestolen sit opmærksomt iagttagende og deltagende Liv med Mennesker og sin dybe Indlevelse i Skriften. Hans Udlægninger og Forklaringer var aldrig Selvfølgeligheder, men de var heller ikke Paahit for at skulle synes originale; de var mærkelig prægede af at være tillevede. Der vilde af hans efterladte Opskrifter kunne uddrages en rig Høst af værdifulde Tanker, som havde mere end Døgnets Betydning.

Han begyndte gerne sin Prædiken med Bønnen: Kom Sandheds Aand og Vidne giv, at Jesus Kristus er vort Liv. Den var i god Samklang med hans Forkyndelse: først dette, at der ikke er andet til Frelse end det af Gud givne — dernæst dette, at vi beder om den Klarhed og Erkendelse, der vokser den rette Livets Vækst ud af Troens Grund — og endelig dette, at Guds Kærlighed maa mødes med vort Hjertes Forkyndelse og Lovsang. Og saa begyndte Prædikenen, gerne et lille Stykke borte fra Emnet, med en eller anden Iagttagelse, der saa førte Tilhøreren derhen, hvor han skulde. Skulde jeg sammenfatte mit Indtryk af ham som Prædikant, saa kunde det blive dette, at — som han selv engang citerer — »han vokste, mens hans talte«; man følte sig uvilkaarlig under Myndighed, men samtidig fik man et afgjort Indtryk af, at han selv stod under Myndighed, at det i Sandhed var en Gudstjeneste, der øvedes. Det gjaldt ogsaa om hans øvrige Færd i Kirken, fjærn fra al Pomp og Pragt, stilfærdig og dog som en Forkyndelse helt igennem. Særlig hans Maade at forrette Daaben paa mindes som opbyggelig, ogsaa her jævnt og uden

Provstinden og hendes Moder, Fru Maren Refslund.

Kunster, men alligevel med en Højtid over sig — i Mod-
sætning til den tit skammelig jaskede Maade, man kan
komme ud for.

Han skriver i et af sine første Breve fra Nykøbing,
at Folk vist er meget forundrede over hans Ligtaler,
fordi der tales mere om Gud end om Mennesker. Han
fortalte engang, at da han skulde være Præst, sagde hans
Fader, den gamle Hans Murer, til ham: »Naar du nu
bliver Præst og skal begrave nogen, saa skal du ikke
tale om den døde, men om Døden til de levende.«
Efterhaanden som han lærte Mennesker at kende — og
han lærte jo sine Sognefolk bedre at kende end de fleste

Præster — saa talte han vel ogsaa om den døde, kort og rammende ud fra sit skarpe Blik for det karakteristiske, aldrig lobhudlende og aldrig i Almindelighed, og især saadan, at i det, han sagde om Livet og Døden, der hørte man noget, der netop havde noget at sige ved den Lejlighed. Ogsaa hans Vielsestaler havde gærne den Pointe, som kunde sige noget netop til det Brudepar. Han havde ikke blot et skarpt Blik for det ejendommelige ved Mennesker, men ogsaa Evne til at fastholde Enkeltheder, en Jærnhukommelse, der uden Anstrængelse kunde gemme paa de Mennesker og Skæbner, han mødte. Man kunde vist sige om ham, at »han kendte hver Sjæl i sit Rige«. Og derfor søgte ogsaa mange til ham; der er ført mange Samtaler i hans Stue med Mennesker i timelige eller aandelige Vanskeligheder, som i ham fandt en klog Raadgiver med praktisk Sans, men fremfor alt et forstaaende Menneske og et Menneske, man kunde stole paa. Og man havde en Følelse af, at hvad Spørgsmaal man kom til ham med, saa var det noget, han havde tænkt over og arbejdet med og vundet mere Klarhed over end de fleste.

Det kom vist ogsaa af, at der i hans eget Liv var en naturlig eller aandelig Sammenhæng, det var groet saa sundt. Og leder man efter Oprindelsen dertil, føres man uvilkaarlig helt tilbage til Aasum og det menneskelige og kristelige Fællesskab, han der havde levet i. Han var saa rodfæstet i et naturligt sundt Liv, at det bestandig evnede at omsætte baade Kundskaber og Ræsonnement og Samvær med Mennesker til Brug for ham selv og dermed ogsaa for andre. Det er Hjærtet, der skaber Teologen, dette Ords Sandhed bekræftes ogsaa her, naar man husker, at Hjærtet ikke betyder blot Følelse, men hele den sunde og levende Personlighed. Derfor blev Vilh. Hansen ogsaa en Teolog, ikke just af Faget, men i dybere Forstand, en af Gud oplært Mand (Joh. 6, 45). Og det Forhold, hvori han satte sin »Teologi« ind, var Forkyndelsen af Guds Rige, han var »en skriftlærd, vel oplært i Guds Rige, der tog frem af sit Forraad, nyt og gammelt«. Han havde saa rigt Forraad, og der blev

bestandig levet saa meget nyt ind til dette Forraad, at han altid havde noget virkeligt at tale ud af; derfor hørte man heller aldrig Fraser eller tomme Talemaader af hans Mund, hverken i Prædikener eller i Samtaler.

Et enkelt, ret tilfældigt valgt, Citat kan belyse hans Prædikemaade; det er fra Pinsedag 1904.

»Vanskeligheden ved at forklare sig selv og andre Pinsedagens egentlige Betydning ligger i Vanskeligheden ved at forene det, der iflg. Joh. 20, 22 skete allerede Paaskedag, med det, der skete Pinsedag. Vil man ikke — og det kan Kristne jo ikke — erklære det af Johannes meddelte for et blot Symbol uden rigtig Virkelighed, saa maa man afvise alle Paastande om, at »Kirken blev stiftet Pinsedag« o. lign., og det eneste mulige bliver da at sige, at Pinsen bragte det evige Liv hos Apostlene og deres Venner i *Grøde*. Det er jo et Billede, men kun i Billeder kan der her tales; vi kender fra Naturen erfaringsmæssigt Grødetidens Betydning; forklare det kan vi ikke, at det hænger sammen med Lys, Varme, Fugtighed er unægteligt, men det er ikke identisk med disse Ting, det er en hemmelighedsfuld Kraft, der virker ikke paa det døde, men paa det, der lever, faar det til at gro, saa Frugterne sprænger Skallen, Knopperne brister og udfolder sig, Podekvistene gror fast og vokser frem. Saaledes var der et Evighedsliv nedlagt i Apostlene, men først ved Pinsen kom det i Grøde til Berigelse for dem selv og til Meddelelse til andre. Hvordan det uden Pinse vilde være gaaet dem personlig, kan næppe sikkert vides, og det er for vovet at sige, at de nok personlig kunde have naaet Frølse; et Træ, der aldrig kommer i Grøde, dør dog vist ud tilsidst. Men Faktum var, at der kom Grøde i deres Tro, Haab og Kærlighed og dermed Evne til at kunne tale jævnt ud af og om det Liv, de ejede, saa det satte Sjæle i Røre til Spørgsmaal om Livets Vej. — Og denne Grøde er af blivende Betydning, ikke altid lige stærk, men altid tilstede: hvor Herrens Ord holdes, der kommer der ogsaa Grøde i en god Stund. Pinsen kan være noget for de livsrige Mennesker, men har vist sin største Betydning for de fattige Mennesker, hvis

aandelige Liv ligner den Podekvist, der er indpodet, men endnu ikke vokset fast, fordi Grøden mangler. Den maa ikke rives løs, for saa visner den, men den maa *blive* paa sin Plads, for saa kommer nok Grødens Tid; Bøgen springer ud før Egen, men denne naar ogsaa at komme med, og saaledes naas det ogsaa for alle redelige Sjæle, at der kommer Grøde med Lys, Varme og Kraft over Hjerterne, og de derved vinder baade Glæde og Tak og Vokseevne.« —

Det var ikke saa sært, at man i de tre Sogne ønskede at beholde sin Præst saa længe som muligt. Han var i 70=Aars Alderen baade legemligt og aandeligt i saa fuld Kraft, at det vilde have været en urimelig Ødselhed at lade ham trække sig tilbage. Men da han som baade Sognepræst og Provst havde mere end én Mands Arbejde, blev der truffet den Ordning, at der blev ansat en Tredje Præst til at aflaste ham. Det kan her omtales, at Vilh. Hansen altid bestræbte sig for, at der til Kapellaner blev valgt Mænd, som kunde tilfredsstille de Kredse, der ønskede en anden Forkyndelse, og at han i det hele taget paa den loyaleste Maade undte andre Frihed og Raaderum. Han stod ogsaa, hvor det var muligt, i det bedste Forhold til sine Kapellaner, og det varede i Reglen heller ikke længe, før disse fik dyb Respekt for ham og lærte at forstaa, hvilket aandeligt Udbytte de kunde høste af Omgangen med ham. Naar Folk, der ellers paa mange Maader havde andet Syn end han — ogsaa udenfor de rent aandelige Omraader — alligevel havde saa stor Respekt for hans Mening, saa kom det ikke blot af hans overlegne Klogskab, men ogsaa fordi ingen kunde undgaa at se hans store Redelighed og det Frisind, hvormed han hørte paa andre, det Hensyn, han viste hver ærlig Mening. Kun hvor han mødte det, der syntes ham hult og uægte, kunde han reagere haardt. Man tør naturligvis ikke sige, at han ikke kunde tage fejl i sin

Dom, men viste det sig, var han heller ikke bange for at erkende sin Uret. Det var da ogsaa i mange Aar saadan og blev ved med at være det til hans sidste Tid, at ingens Ord og Standpunkt gjaldt saa meget, ikke blot i hans Sogne, men paa hele Øen; der skulde svært gode Argumenter til, om ikke Provstens Ord og Mening skulde blive det sidste.

I 1926, da han gik i sit firsindstyvende Aar, ansaa han det dog for rettest at trække sig tilbage, og det skete saa stilfærdigt, at man knap vidste af det at sige, før det var en Kendsgærning. Som før nævnt holdt han sin Afskedsprædiken, uden at det var almindelig kendt, at det var sidste Gang, han stod paa den Prædikestol, og lige saa stilfærdigt forlod han Byen. Imidlertid ønskede man dog naturligt nok at give et Udtryk for den Agtelse og Kærlighed, han havde vundet, og det blev henstillet til ham at lade en Kunstner male et Portræt af ham til Anbringelse i Nykøbing Kirke. Men Vilh. Hansen bad om Lov til at anvende de indsamlede Penge til en Kopi af Joak. Skovgaards Opstandelsesbillede i Viborg, og saaledes at Billedet blev anbragt i Kirkegaardens Kapel. Saaledes skete det, og Billedet blev afsløret ved en Højtidelighed i Kapellet i Efteraaret 1926. Provst Hansen kunde ikke komme til Stede — han kom aldrig mere til Nykøbing — men han havde skrevet en Hilsen, hvori han bl. a. siger: »Det har længe været mit Ønske, at det Hus, hvor mange Mennesker samles med alvorlige og tit tunge Tanker om Død og Forkrænkelse, maatte blive smykket med et Billede, der kunde vidne om den Sejr over Synd og Død, der er lovet alle dem, der i Jesu Navn giver sig Guds Barmhjertighed i Vold«. Og naar dette Billede blev hans Afskedshilsen til den Menighed, han i saa mange Aar havde tjent, saa var det vel ogsaa i Følelse af, at det skulde tale ikke blot Minnets Ord, men ogsaa Haabets Ord om Samlivet mellem ham og Menigheden; han havde, som han skriver, i Tiden siden Afrejsen lært, »at de Baand, der er knyttede, binder endnu stærkere, end jeg havde kunnet forestille mig, og aldrig vil kunne slappes«. Men Billedet skulde

vidne om Vorherre og ikke om ham, og om ham selv maatte der ikke tales, i et privat Brev til Lejligheden skriver han: »Min Gærning i Nykøbing har ikke været af den Natur, at den er værd at tænke paa uden forsaavidt jeg maa bede om Tilgivelse for alt, hvad jeg har forsømt eller endog handlet ilde med; det bliver mig mere og mere klart«. Og, som engang før sagt, naar en Mand taler saadan, en Mand, hvis Klarhed og Redelighed man ikke tvivler om, saa skal vi have den Ærbødighed for hans Ord, at vi lader dem staa, for de er sagt for en større Domstol end vore Tanker og Følelser. En anden Sag er det, naar vi maaler Mennesker med vor egen Maalestok, og saa vil der vel ikke kunne tvivles om, at Vilh. Hansens Minde vil blive bevaret af mange i hans gamle Sogne med dyb Taknemmelighed ogsaa mod ham. Mest hos dem, der Søndag efter Søndag hørte hans kloge og dybe Tale om Ævangeliet og kunde nemme den. Men ogsaa hos andre, som maaske ikke kunde faa saa meget ud af hans Prædikener — skønt hans Tale var saa jævn og ligetil, hørte der dog visse Forudsætninger til for rigtig at følge den — men som alligevel ved Lejlighed kom til ham for at faa Hjælp og Raad, og som ikke kunde andet end føle den Tryghed, der meddelte sig fra ham, saa snart det gjaldt noget, der virkelig laa en paa Sinde.

Da Vilh. Hansen tog sin Afsked, rejste han til Fyn. Naar han ikke vilde blive i Nykøbing, var en Hovedgrund dertil sikkert, at han mente det rigtigst saadan for Eftermandens Skyld. Den nye Præst skulde have Fred til at gøre sit Arbejde, som han kunde og maatte, uden at føle nogen Tradition tyngende sig i Formandens Skikkelse. Han tog da med Hustru og en Datter Bolig i Hjallesø ved Odense, nær ved sin Fødeby og dog ikke lige op ad den; han forstod den Livets Visdom, at »Hjemmet efter saa lang en Tid, det er baade kendt og fremmed«. Kun kort Tid fik han Lov at beholde sin

Vilh. Hansen som 80-aarig.

Hustru; hun var allerede før Flytningen angrebet af en svær Sygdom, der udviklede sig med rivende Hast, og den 1. Maj 1927 døde hun. I 48 Aar havde de haft et lykkeligt Hjem sammen, hendes Slægt var blevet hans, og hans Venner var blevet hendes. »En usædvanlig varm og levende Personlighed, en rigt begavet, højt kultiveret og først og sidst en godhjertet Kvinde«, saaledes lyder hendes Eftermæle i den By, hvor hun i saa mange Aar havde levet og i det stille virket til Gavn og Glæde for mange. Det var en stræng Begyndelse paa Livet under de nye Vilkaar, og der var vel Grund til at frygte, at det vilde tage den gamle Mands sidste Kraft. Men det viste sig, at han baade legemlig og sjælelig havde Spændkraft nok til at faa noget ud af Livet, ja, det kan vel

siges, at Alderdommens Dage paa en Maade ikke blev de mindst indholdsrige. En Hjælp dertil ved Siden af den Støtte, han fandt hos sine nærmeste, var det, at han kunde bevare en stadig Forbindelse med Venner fra Mors og andensteds. Det er jo gamle Menneskers Skæbne, at Vennerne glider bort, men der er nogen, der er unge nok til at finde sig ny, selv om disse naturligvis ikke kan tilfulde erstatte de gamle. Den gamle Vennekreds i Aasum var for Størstedelen borte, men ved den stadige Forbindelse med Hjemmet fra Barndoms- og Ungdoms-tiden havde Vilh. Hansen bevaret Samfølelsen med Slægterne dér. Af de gamle Præsteventner var ogsaa de fleste døde eller døde kort Tid efter hans Bortrejse fra Nykøbing, saaledes Alfr. Hey i Almind, Carstensen ved Vartov og Enghoff i Føvling, men yngre Venner var traadt i deres Sted, og skønt Forholdet til dem jo aldrig kunde blive det gensidige som med de gamle Venner (om Forholdet til Carstensen bruger han det Udtryk, at det var som mellem de to Hunde, der aad hinanden, saa kun Halerne blev tilbage!) — saa gav de ham alligevel noget til Gengæld for, hvad de modtog: de gav ham Følelsen af endnu at have noget at leve for og interessere sig for. Og hans sidste Leveaar blev virkelig saa rige paa Indhold, at han aldrig — som saa mange gamle — fik Følelsen af at være tilovers eller have overlevet sig selv.

Hvor livlig og spændkraftig hans Aand var, kan skønnes af, at han i disse Alderdomsaar ud over tidligere dyrkede kunde tage helt ny Felter op; han morede sig undertiden — som saa ofte før — med matematiske Problemer, og hans Øre for Sprog og hans Kærlighed til det gammelfynske, nærmere bestemt Talesproget i Aasum i hans Barndom, gjorde ham til en skattet Medarbejder ved Udvalget for Folkemaal.

Han fik jævnlig Besøg af gamle Venner fra Mors og blev aldrig træt af at tale om gamle Dage, men fulgte med lige saa stor Interesse med i Nutidens Begivenheder og var altid forbløffende à jour. Ikke mindst dvælede han ved Begivenhederne i 1883 og i Frimenighedens senere Historie og nedskrev adskilligt til værdifuld Sup-

plering af sine Optegnelser derom. De, som kom i hans og hans Datters gæstfri Hjem, glemmer ikke de Samtaler, han utrættelig kunde føre i Timevis, vekslende med muntre Oplevelser og Erindringer og med alvorlige Drøftelser. Han var en Samtalens Kunstner; Udtrykket »sokratisk«, som før er brugt, kan ogsaa anvendes her: naar man talte med ham, var Udbyttet ikke blot hans Ord og Tanker, men han frigjorde ogsaa Tanker hos andre, han virkede som aandelig »Fødselshjælper« og satte noget i Bevægelse til senere Eftertanke.

Ved Siden heraf førte han en ret vidtløftig Korrespondance, ikke just med saa mange, men saadan at naar det drejede sig om en Sag, der optog ham, saa blev den grundigt gennemarbejdet og belyst. Det er et mærkeligt Vidnesbyrd om Kontinuiteten i hans Liv, at de Spørgsmaal, der paa det sidste optog ham, havde Forbindelse med Ting, der ogsaa i hans Ungdom var oppe for ham; under ét kan man maaske sige, at det var Forholdet mellem Sød og Høst. Først og fremmest i det personlige, Menneskelivet i dets Gudsforhold, med Tanker om Guds Vrede og Forsoningen, om Syndernes Forladelse. Han blev jo aldrig »Teolog« af Faget, han udarbejdede ikke et teologisk System, hvad han nedskrev, blev blot Strøtanker, som hver for sig var frugtbare Udgangspunkter. I Grunden havde han Betingelser for at blive Videnskabsmand, han havde Lyst til at forfølge et Spørgsmaal til dets Rod, han havde dialektisk Evne (Evnene til at bestemme Begreberne og fastslaa Kernen i en Sag), og han vilde med stor Sikkerhed have kunnet beherske et stort Omraade af Viden, med Sans baade for Enkeltheder og for Helheden. Dog følte han vist ikke noget Savn af teologisk Lærdom; i de Spørgsmaal, som optog ham, sad han inde med tilstrækkelig Viden til at kunne arbejde selvstændigt, og hvad han kunde mangle i ren og skær Lærdom, blev mangefold erstattet af den Livsvisdom, han vandt gennem sit Arbejde med og for Mennesker. Derfor blev hans Tanker om de nævnte Spørgsmaal heller ikke Konstruktioner, men Erfaringsresultater. Men ogsaa Sød og Høst i det folkelige, i Historiens

Gang og Guds Styrelse af Slægten, beskæftigede ham, og hans Tanker herom kunde føres tilbage til hans Medoplevelse af Tiden efter 64: at vi aldrig, heller ikke folkelig set, naar Maalet uden gennem Lidelse. Det prægede hans Betragtning af Nutidens Forhold, ogsaa Genforeningen, og kunde hans Syn tit give sig dybt pessimistiske Udslag, saa var der dog altid paa Bunden et lyst Haab, næret af hans Kærlighed og Tro til Danmark og mest af hans Tro paa Guds Styrelse. Naar hans Betragtninger over disse Ting ikke kunde samles til en fuldendt Historiens og Livets Filosofi, saa kom det af, at han mere end de fleste forstod, at den sande Erkendelse naas kun gennem Livets Udfoldelse; men des klarere saa han ogsaa, at vi midt i denne Gaadetilværelse har faaet givet en Ledestjerne i Troen paa Syndernes Forladelse af Guds Naade i Jesus Kristus. Vi, der fik disse Breve, gemmer dem som noget, vi søger tilbage til, ikke for at »slaa op« i dem og finde færdige Svar, men for at faa vore Tanker sat i Bevægelse, for at leve med Problemerne og for at finde dybere ned i det væsentlige.

Det er smukt at se en Alderdom skyde saa friske Skud og bære saa fin Frugt ved Vintertide. Han kom aldrig til at overleve sig selv, hans Hjerne var lige klar og hans Tanker lige friske, hans Følelse for Mennesker lige levende til den Septemberdag, da han næsten uden forudgaaende Sygdom gik bort, »som Sol i Høst gaar ned«! Faa Dage før sin Død skrev han et Brev til sin gamle Ven, Pastor T. Winther, hvori han viser sin levende Optagethed af Tidens brændende Spørgsmaal. Men han aner, at han snart skal bort fra denne Verden: »der er banket paa Døren, og jeg maa ikke overheøre det. Der er flere end Ypperstepræsten hos Zacharias, der var som Brande, revne ud af Ilden.«

Paa Aasum Kirkegaard, ved sin Hustrus Side og midt i sit Folk, blev han begravet. Og i Aasum og paa Mors og af hans Venner vil hans Minde blive bevaret.

I et Brev fra 1893, som Vilh. Hansen skrev til sin Ven Kr. Lohmann, dvæler han ved Mindet om Lohmanns Broder Hans Christian Rasmussen, vistnok den Mand, han hele sit Liv igennem satte højest, »det rigest udrustede Menneske, jeg har kendt«, siger han et andet Sted. Han taler der om, hvor vanskeligt det er at tegne et Billede af et Menneske — »ligesom ethvert Menneske, der er en virkelig Personlighed, er en Ting for sig selv, har sin Ejendommelighed, sin egen Klangfarve, hvorpaa han kan kendes fra alle andre — svarende til, at der i hvert Menneskes Røst er noget aldeles ejendommeligt, som vi ikke kan betegne, men aldrig tager fejl af — saaledes skulde der egentlig opfindes et særligt Sprog med helt ejendommelige Ord til at skildre det enkelte Menneske.« Sandheden i disse Ord er under Udarbejdelsen af denne Levnedsskildring bleven meget levende for mig; tænker jeg mig en Læser, der ikke har kendt Vilh. Hansen, saa vil han vel have faaet en Del at vide om ham, men ham selv vil han ikke have lært at kende. I det højeste vil han have forstaaet, at denne Mand har haft meget at betyde i den Kreds af Mennesker, hvor han blev hjemme. Værre er det, at heller ikke hans Venner vil kunne sige: ja, det er ham, som vi kendte ham. Det er bl. a. fordi, som han siger i det anførte Brev: »Billedet er stillestaaende, men det levende Menneske, vi kender, er i stadig Bevægelse; selve Livet kan ikke afbildes«. Men jeg vil ogsaa være tilfreds, om hans Venner kan bruge denne Skildring som et Slags Album, hvori der findes en Del Billeder, som er sande nok, men tillige en Del tomme Pladser, hvori de kan sætte andre Billeder, for dem selv mere levende og værdifulde, af den Mand, som vi alle er taknemmelige for at have kendt.

Provst Hansen og Hustrus Grav paa Aasum Kirkegaard

Stenen bærer følgende Indskrift:

PROVST
HANS VILHELM HANSEN

PRÆST I NYKØBING MORS
1879-1926

+ I AASUM 4.-1.-1847

† I HJALLESE 11.-9.-1935

GYDE MARIE HANSEN

F. REFSLUND

+ I TØNDER 9.-10.-1855

† I HJALLESE 1.-5.-1927

STØRST ER DEN, SOM TJENER.
REJST AF AASUM SANGFORENING

